

RAPORTUL DINTRE SUBIECT ȘI PREDICAT. CONCEPȚIA LUI LAZĂR ȘĂINEANU

ANCA STOENESCU

Cuvinte-cheie: *gramatică, raporturi lexico-semantice, subiect, predicat.*

Despre un raport de inerentă vorbește Lazăr Șăineanu în studiul *Raporturile între gramatică și logică. Cu o privire sintetică asupra părților cuvântului: Studiu de lingvistică generală*, Stabilimentul grafic I.V. Socec, București, 1891. Prin modul în care sunt expuse variatele probleme din acest studiu, Lazăr Șăineanu se înscrie în direcția psihologismului lingvistic, așa cum a fost ea constituită prin lucrările lui H. Steinthal¹. În acest sens, Lazăr Șăineanu precizează următoarele: „În diferitele sale scrieri Steinthal a căutat a stabili raporturile reciproce între Psihologie și Linguistică. Lui îi revine meritul de a fi fixat mai întâi marginile între Gramatică și Logică și de a fi insistat asupra tendințelor diferite ale acestor două științe“ (p. 18). În această ordine de idei, Lazăr Șăineanu se raliază ideii că „Limba este, înainte de toate, un fenomen psihologic, ea variază de la un popor la altul sub influența factorilor etnici și ea trebuie studiată în multiplele forme ale realității, iar nu după un schematism invariabil, după un tip general. Psihologia, și nu Logica, cată dar să fie adevăratul domeniu al Gramaticii“ (p. 27).

După câteva repere istorice, Lazăr Șăineanu abordează și problema raportului dintre gramatică și logică, dintre cuvânt și noțiune, dintre propoziție și judecată, dintre nume și verb. Vom preciza că, din perspectiva ontogenezei limbilor, el consideră ca fapt primordial *propoziția*. „Propozițiunea – spune autorul – a fost și este singura unitate reală a graiului. Verbele isolate există numai pentru

lexicograf, ele n-au valoare decât numai din momentul ce devin elemente ale propozițiunii“ (p. 81), cu precizarea că „propozițiunea poate fi integrală ori abreviată (ca interjecțiune sau ca verb unipersonal)“ (p. 99).

Sub raport istoric, se precizează că identificarea gramaticii cu logica își are sorgintea în școala stoică, ea devenind „punctul de plecare al tuturor cercetărilor ulterioare pe terenul logico-gramatical“ (p. 25). Dar această intercondiționare este eronată și provine din „confusiunea între noțiune și reprezentare“ (p. 30). Divergențele sunt extrem de numeroase, iar una dintre ele prezintă interes și pentru subiectul nostru. „O noțiune atât de importantă – subliniază autorul – ca verbul nu există în mai multe limbi malaese din Asia și în idiomele algonkine din Nordul Americii“. Verbul **a fi**, apoi, cu sensul „a exista“, considerat de logicieni „ca verbul prin excelență, nu constituie un element primordial al graiului și nu există în toate limbile“ (p. 32). La acestea putem adăuga observația că mai multe limbi primitive „nu posedă un verb propriu-zis, ci o expresiune nominală împlinește această funcțiune: verbul în majoritatea limbilor globului e un nume cu sufix posesiv“ (p. 101). În realitate, „conceptul verbal“ apare „complet dezvoltat“ numai în limbile indo-europene și semitice: „ba încă – se precizează – în aceste din urmă verbul presupune un nume“ (*ib.*).

Referindu-se la identificarea, de către vechii gramaticieni, a limbii cu cugetarea, Lazăr Șăineanu precizează că „Vorba nu se identifică cu noțiunea; ea nu *este* noțiunea, ci numai expresiunea ei: de ex. Vorba *virtus* nu este „virtutea“ însăși, ci exprimă noțiunea și lucrul respectiv [...]. Propozițiunea, de asemenea, nu-i decât expresiunea judecății, iar nicidecum nu se identifică cu ea. De aceea o singură judecată logică poate fi exprimată prin două sau mai multe propozițiuni și, invers, o singură propozițiune conține adesea mai multe judecății: de ex. „Aurul, argintul, fierul sunt metale“ conține trei judecății“ (p. 40).

În ce privește *copula*, în logică ea reprezintă pur și simplu actul comparațiunii mentale, e expresiunea unei ecuațiuni între două idei,

pe când copula gramaticală e «semnul de existență și de *inerență a predicatului în subiect*» (subl. n.) (Steinthal)“ (p. 41).

Reluând problema subiectului și a predicatului, Lazăr Șăineanu subliniază că „Logica și Gramatica vorbesc de subiect și de predicat, dar rareori se unesc în aplicațiunea acestor termeni: una e subiectul și predicatul logic, alta subiectul și predicatul gramatical. Predicatul gramatical nu coincide cu cel logic, căci are pe lângă sine ca contrast atributul [...]“ . De fapt, logica nu cunoaște „nici vorba, nici noțiunea de obiect. Atributul și obiectul sunt termeni curat gramaticali, pe care numai Gramatica le poate distinge, logica confundând pe ambele cu predicat“ (p. 43).

Întâlnim la Lazăr Șăineanu și problema *timpului* ca marcă specifică verbului/predicatului. Chestiunea e redată din perspectiva distincțiilor operate de Aristotel. În acest sens, *verbul* se deosebește de *nume* „numai întrucât implică noțiunea de timp, care lipsește numelui“ (p. 93). Deși această specificare este importantă, totuși timpul „este în realitate ceva accidental și corespunde numeroaselor forme temporale ale verbului grec“ (*ib.*). Verbul posedă trei „categorii secundare“: timp, voce și mod. Ele lipsesc cu desăvârșire în unele limbi cum sunt „idiomele polisintetice din Nordul Americii“. Cea mai importantă dintre ele este *timpul*. Dar „Idea însăși de timp, neavând sens decât prin comparațiune, este rezultatul abstracțiunii, al reflecțiunii posterioare“ (p. 155).

Formele temporale s-au constituit treptat, pornind de la valoarea primitivă a „noțiunii verbale“, care era indefinită, „fără niciun raport, temporal sau modal“ (p. 156). Lazăr Șăineanu acceptă divizarea timpurilor în *absolute* și *relative* propusă de Raoul de la Grasserie. Absolute sunt cele considerate „în acțiunea însăși“: *durativul*, indicând o acțiune continuă, *aoristul* sau „timpul nedeterminat, când acțiunea abia începe și durează un singur moment“ (p. *ib.*) și *perfectul* care arată că acțiunea „s-a săvârșit pe deplin“.

Timpurile relative se împart în: a) *subiective*, considerate în raport cu vorbitorul: „presintele, trecutul și viitorul“ și b) *obiective* considerate în raport cu altă acțiune: imperfectul, mai-mult-ca-perfectul și viitorul al II-lea (p. 156–157)².

Referindu-se la limbile „slavice“, Lazăr Șăineanu atrage atenția asupra faptului că ele „dau timpurilor absolute o importanță excepțională, multiplicându-le cu cele subiective și creând o serie numeroasă de nuanțe temporale, numite *aspecte*“ (p. 157–158). În cadrul acestor limbi se constituie o conjugare aparte prin „modificarea rădăcinii“ sau prin atașare la „tema verbală“ a unor sufixe sau „înfixe“. „În acest mod – concluzionează el – aspectele [...] vin în ajutorul simplității primitive a verbului slav, care altminterea e de tot sărac în nuanțe temporale, așa că rusa, de pildă, nu posedă decât un singur timp spre a exprima diferitele determinațiuni ale trecutului. Aspectele sunt menite a suplini aceste lacune [...]“ (p. 161).

Vom constata din cele expuse în legătură cu concepția lui Lazăr Șăineanu că unele din faptele relevate de el (raportul dintre subiect și predicat, nume și verb, timpul în structura verbului) se regăsesc, privite dintr-o altă perspectivă, și în teoriile ulterioare despre predicat și predicție.

Note:

1. Heymann Steinthal (1823–1899) a fost profesor la Universitatea din Berlin și promotor al direcției psihologice în lingvistică. Principala lui operă în această direcție este „*Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft*, Berlin, 1881.

2. Despre importanța timpului în cadrul categoriilor gramaticale a vorbit și Leibniz. În gramatica limbii române, ideea că timpul este principalul indice de predicție este susținută de D. Irimia, *Gramatica limbii române*. Ediția a III-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 2008.

Bibliografie:

- AL. Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*. Ediția a III-a, Editura Științifică, București, 1977.
- Iorgu Iordan (coord.), *Istoria lingvisticii românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*. Ediția a III-a, Editura Polirom, Iași, 2008.
- G.G. Neamțu, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

THE RELATIONSHIP BETWEEN SUBJECT AND PREDICATE.
THE CONCEPTION OF LAZĂR ȘĂINEANU

(Resume)

In grammatical theory, the relationship between subject and predicate has always been an issue. From a diachronic perspective, there have outlined two guidelines, which essentially, are mutually excluding one another: the predicate is dependent v the subject matter which depends on predicate. A recent attempt at balancing the two guidelines refers to a ratio of interdependence already existing between the two syntactic entities. The latter is included also in the conception of Lazăr Șăineanu, who speaks in his main work dedicated to the relationship between logics and grammar *Raporturile dintre gramatică și logică, cu o privire sintetică asupra părților cuvântului: Studiu de lingvistică generală*) despre un raport de *inerență* (interdependență) între subiect și predicat.

Lazăr Șăineanu declares himself a enthusiast of the psychologist theory developed by the German linguist Steinthal, arguing altogether that psychology, and not logics, represent the real domain of grammar. As far as subject and predicate, he underlines the necessity of rendering the difference between subject and logic predicate, and between the subject and grammatical predicate. We shall find his subject of studying in one of his modern theories about the predicate and predication.